

**EMOTSIYA VA IRODAVIY JARAYONLARINING PSIXOLOGIK
XUSUSIYATLARI**

Umarjonova Kamola O`ralovna

Hamid Olimjon va Zulfiya

ijod maktabi tarbiyachisi

umarjonovakamola@gmail.com

Tarixda ham hech kimga oson bo`lmagan, tayyor narsa xech qayerda yuq, buyuklik mehnatdan keladi, bilim eng yaxshi qurol.

Sh.M. Mirziyoyev

***Annotatsiya.** Berilgan ushbu maqolada shaxsning hissiy emotsional sohalari haqida va shaxsning irodaviy sohalari haqida turli yondoshuvlar to`g`risida nazariy ilmiy ma`lumotlar berilgan. Shaxsning irodaviy hislatlarini shakllantirish usullari berilgan. Shaxsning har xil shaxsiy hissiy turlari.*

***Kalit so`zlar.** Hissiyot, emotsiya, iroda, irodaviy holat, shaxs xususiyati, xarakter, hissiy tiplar, e`tiqod.*

***Абстрактный.** В данной статье представлена теоретическая научная информация о разных подходах к эмоционально-эмоциональной сфере человека и волевой сфере личности. Приведены способы формирования произвольных чувств человека. Различные личностно-эмоциональные типы человека.*

***Ключевые слова.** Чувство, эмоция, воля, волевое состояние, черта личности, характер, эмоциональные типы, убеждения.*

***Abstract.** This article provides theoretical scientific information about different approaches to emotional and emotional spheres of a person and volitional spheres of a person. The methods of formation of voluntary feelings of the person are given. Different personal emotional types of a person.*

***Key words.** Feeling, emotion, will, volitional state, personality trait, character, emotional types, belief.*

Psixologiya individual va ijtimoiy tuyg'ularni ham ajratadi. Shaxsiy shaxsiy hayot manfaatlari bilan bog'liq bo'lgan his-tuyg'ular individual tuyg'ular deb ataladi. Boshqa shaxslarning hayotiy manfaatlari bilan bog'liq bo'lgan his-tuyg'ular ijtimoiy tuyg'ular deb ataladi.

Hissiy impulslar ta'sirida harakat qiluvchi iroda inson ixtiyoriy faoliyatining eng quyi bosqichidir. Oqilona xarakterdagi motivlar orqali shahvoniy istaklarni yenguvchi iroda irodaviy rivojlanishning yuqori bosqichini ifodalaydi. Axloqiy impulslar nomi bilan barcha motiv va turtkilarni yenguvchi iroda irodaviy rivojlanishning yanada yuqori darajasidir. Va nihoyat, eng yuqori axloqiy motivlarning chuqur oqilona motivlar bilan uyg'unligi axloqiy irodaning eng yuqori rivojlanish darajasini ifodalaydi. O'z e'tiqodini amalga oshirishda irodaning barqarorligi va umuman, o'z harakatlarining o'z e'tiqodiga muvofiqligi kuchli xarakterga xos xususiyatdir. Yuqori darajada rivojlangan axloqiy e'tiqodlar bilan uyg'unlashgan qat'iy, kuchli, qat'iy xarakter axloqiy xarakter deb ataladi.

Shunday qilib, iroda harakatini bajarish u yoki bu to'siqni engib o'tish va harakat qilish demakdir. Irodani faqat harakat orqali amalga oshirish mumkin. Harakatlarni tez-tez takrorlash ularni osonlashtiradi va irodani mustahkamlaydi.

Shaxsning irodaviy fazilatlarini shakllantirish yo'llari:

- ixtiyoriy harakatlar tajribasini muntazam ravishda to'plash;
- kasbiy faoliyatda motivlarni oshirish;
- ixtiyoriy ta'lim;
- irodani, uning sifatlarini o'z-o'zini tarbiyalashni faollashtirish [1].

Irodaviy jarayonlar hissiy va kognitiv jarayonlar bilan chambarchas bog'liq. Psixik jarayonlarning munosabati shaxsning yaxlitligi, bu dunyoda uning atrofidagi dunyoni va o'zini bilish istagi bilan bog'liq.

Tuyg'ular (frantsuzcha *émotion* - his qilish) – bu shaxsning hayotiga foydali yoki zararli bo'lgan muhim tashqi ta'sirlarni hissiy aks ettirishga asoslangan xatti-harakatlarni impulsiv tartibga solishning aqliy jarayoni. Hissiyotlar orqali organizm atrof-muhitga moslashadi. Organizm, ta'sirning shakli, turi, mexanizmi va boshqa parametrlarini aniqlamasdan, unga ma'lum bir hissiy holat bilan tezda

javob berishi mumkin, ya'ni berilgan muayyan ta'sir unga foydali yoki zararli ekanligini aniqlash.

Har xil hissiy shaxs turlari mavjud:

- hissiy,
- sentimental,
- ehtirosli
- sovuq [2].

Hissiy turdagi odamlar osongina qo'zg'aluvchan, hissiy ta'sirchan, impulsivdir. Ular o'z harakatlarini chuqur boshdan kechiradilar, ko'pincha tavba qiladilar.

Tuyg'ular va his-tuyg'ular bir qator vegetativ hodisalar bilan birga keladi: yurakning qisqarish chastotasi, nafas olish, mushak tonusi, qon tomir lümeni (shuning uchun terining oqarishi yoki qizarishi). Hissiy qo'zg'alish holatida odam jismoniy kuchini bir necha marta oshirishga qodir. Ba'zida jismonan zaif odam faqat o'qitilgan sportchilar uchun ochiq bo'lgan to'siqlarni engib o'tadi.

Tuyg'ular mazmuniga ko'ra quyidagi turlarga bo'linadi:

- 1) sezishning emotsional ohangi;
- 2) hissiy munosabat;
- 3) kayfiyat;
- 4) ziddiyatli emotsional holatlar: stress, ta'sir, umidsizlik;
- 5) yuqori his-tuyg'ular - his-tuyg'ular[3].

1) Sezgilarning hissiy ohangi – bu bizning his qilish sifatiga bo'lgan munosabatimiz. Gullarning hididan, bemaqsadning ovozidan, quyosh botgandagi osmonning rangidan mamnunmiz, lekin chiriyotgan hidi, tormozlarning silliqlashi yoqimsiz. Hatto individual qo'zg'atuvchilarga – idiosinkraziyaga (masalan, metall buyumlarning shisha ustida silliqlashi natijasida paydo bo'ladigan tovushlarga) organik morbid nafrat mavjud .

2) Emotsional javob - mavzu muhitidagi hozirgi o'zgarishlarga operativ emotsional reaksiya. (Siz go'zal manzarani ko'rdingiz - hissiy javob paydo bo'ladi.) Emotsional javob turlaridan biri sintoniya - boshqa odamlarning hissiy

holatiga empatiya - insonning eng muhim ijtimoiy sifati. Hissiy uyg'unlik qobiliyati ta'lim sharoitlariga bog'liq.

3) Kayfiyat - ruhiy faollikni kuchaytiruvchi yoki zaiflashtiradigan vaziyatga qarab aniqlangan barqaror emotsional holat. Kayfiyat inson hayotining umumiy ohangini (kayfiyatini) belgilaydi. Bu shaxsning shaxsiy jihatlariga, uning asosiy hayotiy tuyg'ulariga, ishdagi muvaffaqiyat yoki muvaffaqiyatsizlikka, qulay yoki noqulay muhitga, odamlar o'rtasidagi munosabatlardagi madaniyat darajasiga, farovonlikka va boshqalarga ta'sir qiladigan hodisalar tufayli yuzaga keladi. Kayfiyat har doim bo'ladi. sababiy shartli, garchi uning sababi ba'zan amalga oshmasa ham.

Xulosa. Inson bu hayotda yashar ekan albatta hayotdan qandaydir maqsad umid kutib yashaydi bunday vaziyatlarda esa shaxsning kognitiv sohalaridan tashqari hissiy-irodaviy sohalari ham ishlaydi. Ushbu berilgan maqolada haxsdagi hissiyotlar va irodaviy holatlar haqida ma'lumotlar berildi. Shaxsning ma'lum bir maqsadga erishishida albatta unga iroda erkinlig va hissiy sohalarning hamkorlikda ishlashlari yotishi aniqlandi. Insoning shaxsiy emotsional-irodasi maqsadiga erishishi uchun asos.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. M.I.Yenikeyev. Yuridicheskaya psixologiya., Darslik., M. "Norma". 2005 g.
2. Аминов И.И., Шевченко В.М., Эриашвили Н.Д. и др. Психология оперативно-розыскной деятельности: учебное пособие. 2-е изд., перераб. и доп. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012
3. Арифходжаева И. Ички ишлар идоралари ходимлари фаолияти психологияси. Ўқув қўлланма. Тошкент 2008 йил.
4. www.norm.uz
5. www.lex.uz